

Titel: Nordenzons Forestilling om fornødne Friheder for Qvindekjønnen, til at ernære sig med alle Slags lette Haandgierninger, som de havde lært, eller vilde lade sig lære, uagtet om Arbejdet eller Haandteringen henhørte under visse Haandverks-Lauge, (...)

Citation: "Nordenzons Forestilling om fornødne Friheder for Qvindekjønnen, til at ernære sig med alle Slags lette Haandgierninger, som de havde lært, eller vilde lade sig lære, uagtet om Arbejdet eller Haandteringen henhørte under visse Haandverks-Lauge, (...)", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24*, A.F. Stein, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_024-shoot-workid2_024_012.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Nordenzons Forestilling om fornødne Friheder for Qvindekjønnen,

til at
ernære sig med alle Slags lette
Haandgierninger,
som
de havde lært, eller vilde lade sig lære,
uagtet om
Arbeidet eller Haandteringen
henhørte under visse
Haandverks-Lauge, naar ellers
Qvindes-Personerne ikke vare skikkede til at tiene hos andre, men i sær Enker som havde smaa Børn, saa og
vanføre Qvindes-Personer.

Kjøbenhavn 1773, trykt hos A.F. Stein, boende i Skidenstrædet i No. 171.

2
3

Den høye Øvrighed faaer jævnlig seent, eller mindst og sielden see eller høre noget tilstrækkeligt om de
nødlidende Menneskers Elendigheder, udi en vidtløftig Skat, derfor bliver der heller ikke altid og i Betids gjort
Anstalter, som fornødiges derimod.

De Riges Forme vilde snarlig blive fortæret, om alle vare lige gavmilde og god-

4

gjørende, til at underholde alle Nødlidende, uden Giengjeldelse af noget nyttigt og nødvendigt Arbeide.
Kortelig at sige, saa er al Godgjørenhed og alle slags Anstalter enten Utilstrækkelige eller skadelige, for
Menneskene i Almindelighed, naar der ikke tillige bliver paaseet og besørget, at hvert Menneske, efter sin
Beskaffenhed og Beqvemhed, bliver anviist og anvendt til noget gavnligt at bestille eller udrette, for sin
Underholdning, hvad enten det skeer ved grovt eller fiint Arbeide.

Man finder største Liighed udi hele Staters og de enkelte smaa Huusholdninger; thi hvor der er mange Folk
udi et Huushold, eller under en og den samme Huusholdning, og de maa underholdes allene ved eget Stræb
og Arbeide, uden at trække andre Indkomster ved andres Sveed og Arbeide dertil; saa gielder der meest paa
god Orden og Anstalt, at hver kan være vel underviist og beskikket til visse Nærings-Arbeider, og samme
behørig

5

forrette; efterlades samme, og Uorden indsniger sig, saa at nogle bestiller lidet, og andre enten intet, eller

saadant som er daarligt, eller henhører allene til Pral og Prunk, samt til Forlystelser og det som kan kaldes Børne-Leeg; saa er man gandske vis paa, at der erlanges ingen Velstand ved en saadan Huusholdning, men vel tilsidst Mangel paa Levemidler, nemlig: Føde og Klæder, om ikke just den største Armod.

Exempler paa det foranførte har nok ingen Tid manglet, hverken i de store eller smaa Stater; men lagttagelsen har uden Tvil oftest manglet hos de fleeste.

Forunderligt er det at see, at nogle faa Mennesker har kundet bringe saadanne Anstalter og Anordninger, samt Vedtægter i Hævd og almindelig Brug, som dog ikke altid og allevegne, i Henseende til fælles Nytte og Statens Styrke, ere tienlige; men fører

6

megen Hinder og Skade med sig, baade for Undersaatter i Særdeleshed, og for den heele Stat i Almindelighed,

Saadant seer man nu i adskillige Maader, men mueligens ikke tydeligere i noget, end som i de Handtering og Udretninger som ere meest og best beqvemme for Qvindekjønnen, hvilke for en stor Deel ere dem forbudne, ligesom Contrabandt-Vahre, deels ved særdeles Love, eller Privilegier for Mandfolk allene, deels ved Sædvaner og Vedtægter, hvorved begge Kjønnene ere, for en stor Deel, aftvungne og fravendte, fra det Brug og de Forretninger, som Naturen selv har gjort dem best beqvemme til, og som Nødvendigheden tillige udkræver.

Det er jo baade latterligt og selsomt, at see, stærke og førvoxne Mandspersoner at sye Klæderne til Qvindekjønnen, item at sidde ved smaae og lætte Væverier, Knapmager

7

og Posementmager-Arbeider, saa og Perlestikkerier og andet deslige, og derimod at see vanføre, svage og spæde Qvinder-Personer, baade i sin Ungdom og Alderdom, at slæbe og benyttes til tunge og for dem ubeqvemme Arbeider, som de, formedelst Mangel af Legems Styrke, ikke vel kan forrette, eller ere gandske uskikkede dertil, da ikke alle ere, fra unge Aar, vanke dertil, hvorfor de og dessnarere blive utienlige til Slæb-Arbeidet, og bliver derfor de første og fleeste Almissemænd, saafremt de ikke forinden kommer til at krepere under Aaget, og det oftest allene fordi de ikke maa ernære sig med de slags lætte Haandgierninger, som Naturen selv har gjort dem best beqvemme til, og som de ved ligedanne Anstalter og Forordninger, som der er for Mandfolkene, til at lære Haandverks-Arbeider, kunde i Betids blive underviiste og oplærte, imedens de vare unge og beqvemme til at tiene for Lære hos andre, og det baade paa Landet og i Kiøbstæderne.

8

Troeligt er det, at Haandverkslaage ere, efter selvgiorte Vedtægter, meget gamle, og uden Tvil meget ældre, end man nu veed; men saavidt Europa angaaer, saa er der just ikke saa mange Hundrede Aar forløbne, siden Haandverkslaagene ere blevne stadfæstede, ved Regenternes særdeles givne Love, eller confirmerede Privilegier, for Mandkjønnen, men intet for Qvindekjønnen, uden allene hvad Vedtægterne har levnet dem, saasom til at spinde og sye Linnen-Klæder,

For saavidt disse Nordiske Riger angaaer, saa sees og vides det temmelig vel, at de fleeste hos os nuværende Haandverkslaage ere, for det meeste, tilynglet af det Romerske Rige, efterdi de i det meeste har sin Lighed med det Romerske Riges Haandverkslaage,

At særdeles Love eller Privilegier ere nyttige, for de nødvendige Haandverkslaage, hos os, saavelfom i andre Riger og Lande,

9

det kan man nok ikke med nogen god Grund modsige, udi politisk Forstaaelse; naar derhos undtages og iagttages, at Qvindekjønnen ikke Udelukkes derfra, eller aftvinges fra det Arheide og de Udretninger, som beqvemmeligst stikker sig for dem.

Her har stedse været en stor Feil hos de Nordiske Rigers, eller deres Kiøbstæders Indbyggere, at de altid og næsten i alle Ting har, uden tilstrækkelig Eftertanke og Undersøgninger, alt for meget fulgt og rettet sig efter andre Rigers og Slæders Skikke og Indretninger, saa og udi Haandverkslaagene; da dog derudi, saavelfom i mange andre Ting, udkræves nogen Forskiel, efter sine visse Omstændigheder; thi hvad der er, eller har været best tienlig for nogle særdeles Republikver og fri Rige-Stæder, hvor deres fornemste Næring har bestaaet allene af Fabriquer og Manufacturer eller Haandverker og den dermed drevne Handel, hvorved de har indvundet Penge eller

10

Levemidler fra andre Lande, det er nu ikke at vinde og vente for mange i disse Tider, da Erfaringen viser det tydelig nok, at alle Europæiske Indbyggere stræber nu selv, for at gjøre og forfærdige alt hvad de nødvendig behøver, og har formærket hvad der tabes ved at tilhandle sig fremmet Arbeide.

Lauge og Lauges-Privilegier, for hvert Haandverk i sær, har da i de forløbne Tider været heel gavnlige for mange Handels-Stæder, og er endnu saalænge de kan faae deres fabriqverede Vahre med nogen Fordeel afhændet til andre Riget og Landes Folk, saavel til Daarlighedens, som Tarveligheds Tieneste.

De Nordiske Riger og Lande har hverken havt, ey heller i Eftertiden kan vente, i alle Stykker, saa store Fordele ved Fabriqver og Manufactur-Handel, som nogle andre Nationer og Handelsstæder har havt i de forløbne Tider, ja end ikke af alt det, som her

11

haves raa Materier til. Men Fabriqver og Manufacturer ere os alligevel tienlige og deels heel nødvendige, til egen Brug og Benyttelse, skjønt ingen videre Handel kunde blive drevet derved, end allene imellem egne Rigers Indbyggere og til deres Tarv.

Haandverks-Lauge og Langes Privilegier vil nok Efterdags være fornødne, saavel hos os, som i andre Riger og Lande, allene at Qvindekjønnen ikke derved bliver formeent de Haandverks-Giærninger, som best passer sig for dem. Her kan jo og være Lauge og særdeles Laugs-Privilegier for dem, saavelsom for Mandfolkene. I sær synes det at være baade rettest og rimeligst, al Qvindekjønnen maatte have Frihed til at sye sine egne Gang-Klæder, for sig selv og andre, samt at gjøre andet meere til sin Pyntelse og smaae Prydelser, uden at være forbundne til at leje og betale føervoxne Mandspersoner derfor.

12

Blev det ikke Ude optagen af Qvindekjønnen, saa vilde jeg end sige, at det var dem baade best tjenligt og anstændigt, at de ikke brugte andre Prydelser udi deres Klædedragt, end allene det de selv med egne Hænder kunde forfærdige af Linnen, Ulden, Haar, Bomuld og Silke, og andre deslige bløde Materier; men hvad som erfordres af Metaller, eller haarde Materier, det maatte nok Mandfolkene være dem behielpelige udi, Galanterierne kunde derved ikke blive dem formeget betagne, hver kunde da og best destingvere sig med eget frugtbare Hoved, til at bringe de tjenligste Pyntelse-Sager tilveje, uden at forskrive Mestere og Modeller fra andre Riger og Lande,

Alle nødvendige Klæder til Qvindekjønnen, kan de selv meget vel læres til at gjøre, undtagen Skoene, hvilke nok fremdeles maatte forfærdiges af vellærdte Skoemagere. Men der er desuden lette Haandverks-Arbeider nok for Qvindekjønnen at lære og udrette, og des-

13

uden nogle andre Videnskaber og Haandteringer, som passer sig paa dem, saasom:

1) Alle slags smaa Væverier af ulden og linnen, særlig hvad de selv behøvede til Klæder og Huusholdnings Fornødenheder, nemlig: til Senge-Klæder og Omhænge, Lagener og Pudesvaar, Bordduge og Servietter, alle slags Uldent og Linnen-Baand, vævede, saavelsom knyttede Strømper, Nathuer og Vanter, knyttede Undertrøyer og mange andre Ting, som bruges og behøves af Uldent og Linnen, vel og af Bomuld tillige.

2) Alle slags smaa Farverier, for Ulden- og Linnen-Tøye, samt Traad og Garn at farve, saavelsom at spinde samme, men de store Farverier maatte vel fremdeles drives meest ved Mandfolkene, saavlsom Stampning og Overskierer-Arbei-

14

3) Alt Skræder-Arbeide for Qvindekjønnen.

4) Knapmager-Arbeidet for begge Kiøn, saavidt samme gjøres af Silke og Kameelhaar, samt af Linnen-Traae eller Heste-Tagler og andet deslige.

5) Posementmager-Arbeider, saavelsom alle slags uldent og linnen Kniplinger & c.

6) Al slags kunstig Udsyening paa Uldeneller Linnen-Tøye, saa og det saa kaldede Perlestikker-Arbeide.

7) Peruqvemager-Arbeidet, saavidt Qvindekjønnen behøvede deraf; thi Barberere og Haarskiærere kunde tillige være Peruqvemagere for Mandfolkene, og Feldtskiærerne være det de bør være, nemlig: Læger eller Chirurgi, og ey have med Skiæg og Haar at aftage.

15

8) Hanskemager-Arbeidet for Qvindekjønnen, vel og de fiine og hvide Hansker for Mandfolk. Men stærke Munderings-Hansker, samt Skind-Kiøllerter og Skind-Buxer, tilligemed andre grove Skind og Lædertøys Sager, det maatte gjøres af Mandfolkene.

9) Alle slags Tegninger og smaa Malerier, tilligemed Læse- og Skrive-Skoler, for Qvindekjønnen allene.

10) Smaa Kram-Handel passer sig og best for Qvindekjønnen, særlig med det de selv havde tilvirket og gjort med egne Hænder.

Dette anførte er endelig ikkun et kort Summarisk Register, paa de Videnskaber og Manufactur-Arbeider, som best passer sig for Qvindekjønnen. Men deraf kan dog, ved en bedre og meere specielle Inddeeling, anrettes

16

over Tredive Nærings-Bestillinger for Qvindekjønnen, og endda blive nok tilovers for Mandfolkene, baade til at ernære og insinuere sig med hos hine.

Man skulde nu bande tænke og troe, at det er mueligt, at faae de gamle Daarekiste Raisons ryddet af Veyen, saa de ikke meere maatte være til Hinder. Nemlig: at her endelig bør være Mandspersoner til hvert Haandverk, efterdi Qvindespersonerne ikke bekvemmelig kan reise til andre Riget og Lande, for at faae Videnskaben eller Haandverks-Kunsten bedre aflærtd, eller meere rafineret og forbedrer efter den vedtagne høyeste Mode paa andre Stæder, uagtet om den heele Kunst og Videnskab ikke tiener til andet, end allene til at forøge Daarskaben og skille Folk unyttelig af med deres Penge.

Nye Moder og begvemme Skikkelser bag Qvindekjønnets Klæder og Pyntelser kan

17

jo klygtige Qvindespersoner i Norden, ligesaa vel ophitte, som de Parisiske, saa det er aldeles uforneøden at indhente samme ved Ambassader, som tilforn er skeet.

Nye Moder og Opførsels Umoder udspreder sig altid meest fra de store og folkerigeste Handelsstæder, og saa videre, ligesaa fort som Rygterne, omkring i heele Landet, skiønt med megen Forskiel og Forandringer efter enhver Lystners egen Fantasie.

Man har stedse formærket og hørt mange af begge Kiøn, at de har været ilde tilfreds med naragtige og tit foranderlige Moder, paa Klædedragt og Pyntnings-Sager, samt overdaadige Pleielser med fremmede og kostbare des og Drikke-Vahre & c. Men de har ikke kundet stride tilstrækkelig derimod, fordi de har ikke havt behørige Lovs-Artikler dertil, derfor er nu Armoden bleven almindelig iblant de fleeste især i Kiøbstæderne.

18

Regenterne kan ikke i alt yttre sig retskaffen, med saadanne Love og Regler at foreskrive, forinden fuldstændige Forestillinger er gjort derom, fra vedkommende Øvrigheds-Mænd, eller Landhuusholdnings-Collegier; men der kommer aldrig noget retskaffent eller tilstrækkeligt deraf, saalænge Mængden, eller de fleeste af dem, ere enten uerfarne om Landets Tarv og Tilstand, eller og at de ere selv Elskere af Yppighed og Overdaadighedens Levemåde.

Naae de her forommeldte Næringsveye for Qvindekjønnen, bleve vel opryddet og retskaffen banede, saa fik man, inden 20 Aars Forløb, noksom see, at der, i de fleeste Kiøbstæder, ikke blev over halv saa mange Almisse-Lemmer, som der nu er af samme Kiøn, og endda være Næringsveye nok til Mandfolkene baade i Kiøbstæderne og paa Landet. Men da maatte efterskrevne Poster nogenledes Nøye paaagtes, saasom:

19

1) Det maatte i Almindelighed ikke være tilladt, at ugifte Qvindespersoner, som vare friske og færdige, og best skikkede til at tiene hos andre, at nedsætte sig, for at ernære sig med professionelle Haandgierninger, forinden de havde opnaaet en vis Alder, som jeg meener at kunde være 40 eller 45 Aar. Men alle Enker, samt Svage og Vanføre maatte være tilladt at erhverve sin Underholdning, med hvad de kunde af alle slags lovlige Videnskaber og Haandgierninger, samt at antage andre i Lære hos sig, men alle, ligesom hidindtil, nyde fuld Frihed til at arbeide og gjøre til sig selv alt hvad de behøvede, og ligesaa for sine Børn og Tjenestefolk.

2) Naar det tildrog sig, at en Moder, som var Enke, eller begge Forældrene bortdøde, forinden alle Pige-Børnene vare fuldvoxne, og dog een eller flere af dem havde naaet fuldvoxen Alder, og de nærmeste Slægtinge tilligemed Øvrigheds-Betienterne fandt det best

20

tienligt, at Pige-Børnene maatte fremdees blive tilsammen, ved en og den samme Huusholdning, indtil de Yngste havde lærdt hvad de kunde lære af de Ældste, saa maatte det skee, indtil de Yngste kunde komme i Tieneste hos andre efter deres Stand og Beqvemhed. Imidlertid maatte de Ældste have Frihed, til at antage andre Pigebørn i Lære hos sig, og arbeide frit paa alt hvad de kunde, til egen og andres Gavn, da og Boet maatte blive uskiftet, indtil alle Pigebørnene vare, som meldt, fuldvoxne og oplærde; men Boets Midler maatte dog strax blive registeret, og alle de Midler deeles til Børnene, saavidt det ikke nødvendig behøvtes til Huusholdningen at vedligeholde, samt Nærings-Handteringernes Fortsættelse. Om der var baade fuldmyndig Broder og fuldvoxen Døtte, enten af halv eller heel Sødskende, saa maatte det helst komme an paa nærmeste Slægtninge, tilligemed Øvrigheds-Betienterne at udnævne den Broder eller Sødster, som de fandt best skikket, som

21

Hoved-Person, til at forestaae Huusholdningen, og hver af de Umyndige at beskikkes en Værge eller Formynder, som fra først til sidst maatte stedse have Tilsyn med Huusholdningens Administration og de Umyndiges Tarv og Gavn. Naar de Myndige og Fuldvoxne blev bortgiftet, fra Huuset, og der blev ingen, uden allene de Ufuldvoxne tilbage, saa maatte Boet da strax deeles imellem Børnene, efter Lovens Bydende, og Formynderne sætte Børnene hen, hvor de fandt det best tienligt.

3) Naar nogen Enke eller Pige, som forhen havde ernæret sig med professionelle Haandgierninger, indlod sig i Ægteskab med en Mandsperson, som havde en eller anden Betjening, hvorved enten vis Løn, eller uvisse Indkomster fulgte, eller om det var en Haandverksmester af et privilegeret Laug, og hver af Ægtefællene vilde fremdees benytte og blive ved sin Bestilling, og det de havde lærdt, saa kunde der ikke med Billighed blive nogen af

22

Parterne nægtet, omendskiønt de derved kunde vinde dobbelt saa stor Næring, som andre af deres Ligestand; Men samme kunde i nogen Maade læmpes og jevnes ved Nærings-Skattens Paaligning i Kiøbstæderne; paa Landet kan ikkun faae af Qvindekønnet have nogen betydelig Vinding ved Haandverks-Arbeider.

4) Enker og ugifte Qvindes-Persouer, som havde andre udi sin Tieneste, til en og anden betydelig Næring, ved Haandgierning at drive, kunde vel og ansettes for en liden Deel Nærings-Skat til Byen, dog vil nok Cousumptionen og Folke-Staten blive nok for de fleeste.

5) Ingen ugifte, eller loft og ledige Qvindespcrsoner i Kiøbstæderne maatte have Frihed, at antage nogen i Lære hos sig, forinden de engang for alle havde faaet Vedkommende øvrigheds Bevilling dertil, for hvilken Bevilling de vel ikke kunde betale mere, end

23

halvt saa meget, som der ellers gives for et af de ringeste Borger-Breve. Men for Enkerne behøvtes nok ikke saadan Bevilgning, saafremt de før havde boet i samme Bye, og vare ellers bekjendte for ærlige og skikkelige Koner, helst om deres afdøde Mænd havde været Publique-Betientere eller Skatte-Borgere i Byen.

Hvad mere, som om det her anførte kan være at iagttage, det maatte allene ankomme paa en retskaffen Tilsyn ved Politiet og andre vedkommende øvrigheds Gotfindende.

Det jeg nu her, i en god Meening for Qvindekønnet har forestillet, har jeg i mange Aar tænkt paa, og imidlertid talt og raisoneret med mange af begge Kiøn derom; de fleeste har og været af lige Tanker med mig derudi, men jeg har og formærket, at ikke alle privilegerede Laugsbrødre i Kiøbstæderne vil bifalde samme, thi jeg har formærket, at somme af dem har anseet det, som et politisk og økono-

24

misk Kietterie, til at svække deres gode og ældgamle Laugs-Friheder, derfor har jeg og her skrevet noget meere derom, end som ellers behøvtes, allene for at give de Korktænkende og Ildeoplyste nogen Anledning, til at overveje det ene med det andet noget nøye, saa at de kan see og skiønne, at det ikke er tienligt, at blive stedse ved gamle Skikke og Sædvaner, eller Vedtægter, omendskiønt samme er bleven mange Gange, i mange Aar ved Regenterne stadfæstet, men at Nyttens og Nødvendigheds-Forskrifter maa altid først og fremst paaagtes, til almindelig Gavn og de Fleestes Tarv.

Qvindfolks Hierner er ey meer,

End som Mandfolks udaf Leer;

Vidskabs Lærdom, Kunstverks Aand, Skinner tit fra deres haand.

Hvi maa de sig da ej nære,

Med alt hvad de helst kan lære.